

Δημήτρης Δασκαλόπουλος

Ο Καβάφης, ο Σεφέρης, οι βιβλιογραφίες, ο κόσμος τους κι εγώ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ
Τα χρόνια μου και τα χαρτιά μου

Χρονικό

Εκδόσεις Πατάκη, 2016, σελ. 344, τιμή 15,40 ευρώ

Το αυτοβιογραφικό χρονικό του ποιητή, δοκιμογράφου, κριτικού και βιβλιογράφου, που μόλις κυκλοφόρησε, **είναι μια μαρτυρία για τη χρυσή εποχή της λογοτεχνικής και φιλολογικής μας ζωής**

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΗ
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΚΟΥΖΕΛΗ

Εμφανίστηκε ως ποιητής, διέπρεψε ως βιβλιογράφος και μελετητής του Καβάφη και του Σεφέρη. Το όνομα και η φιγούρα του Δημήτρη Δασκαλόπουλου είναι ευρέως αναγνωρίσιμα στους χώρους των νεοελληνικών σπουδών. Η γνωριμία με τον ίδιο και τη σύζυγό του, τη συνοδοιπόρο του στη ζωή και στα γράμματα επί μισόν αιώνα, φιλόλογο Μαρία Στασινοπούλου, μετρά σχεδόν δύο δεκαετίες. Η πρόσφατη συνάντησή μας αφορμή είχε το νέο του βιβλίο, το αυτοβιογραφικό χρονικό *Τα χρόνια μου και τα χαρτιά μου* (Πατάκης, 2016), αφήγηση μιας προσωπικής διαδρομής που καταλήγει αφήγηση της ιστορίας των νεοελληνικών γραμμάτων του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα. Γέννηση στην Πάτρα πριν από τον πόλεμο, παιδικά χρόνια στην Αχαγιά, σπουδές στη Νομική, σταδιοδρομία στην Εθνική Τράπεζα. Μια πορεία στην οποία ο αφηγητής πρωταγωνιστής διασταυρώνεται με τον Σεφέρη που δεν γνώρισε και τη Μαρώ που συναστράφηκε, με τον Αγγελο Ελεφάντη του *Πολίτη* και τον Μάνο Χαριτάτο του *ΕΛΙΑ*, τον

Ζήσιμο Λορεντζάτο, τον Γ. Π. Σαββίδη, τον Μανόλη Αναγνωστάκη... Με λόγο έντιμο και τρόπο κομψό, μιλάει για πρόσωπα, συμπεριφορές και καταστάσεις χωρίς να «κουκουλώνει τα δύσκολα», διότι πιστεύει ότι αυτό που λείπει από την πνευματική μας ζωή είναι ο διάλογος με επιχειρήματα.

■ **Το όνομά σας είναι συνδεδεμένο με τον Καβάφη και τον Σεφέρη, αλλά ο τίτλος του χρονικού σας παραπέμπει στον Παλαμά...**

«Κατά μια έννοια, είμαστε όλοι παλαμικοί... Μεγάλωσα με τον Παλαμά, στην Πάτρα μου έδειχναν το σπίτι του, ήταν ο εθνικός ποιητής. Όσο κι αν, λόγω της πολυγραφίας του, χρειάζεται να ψάξεις στο έργο του για να βρεις τα διαμάντια, ήταν μια προσωπικότητα που σφράγισε μισόν αιώνα. Ο τίτλος είναι περιληπτικός – παρότι τα *Χρόνια μου και τα χαρτιά μου* του Παλαμά χαρακτηρίζονται από μίαν αμετροπέπια – και δηλώνει με μεγάλη ακρίβεια το περιεχόμενο του τόμου, ώστε θεωρήσα νόμιμο να τον δανειστώ».

■ **Ποιητής, κριτικός, βιβλιογράφος, μελετητής... Ποια**

ιδιότητα προτάσσετε των άλλων;

«Θα προτιμούσα τον χαρακτηρισμό "λόγιος", όπως τον εννοούσαν τον 19ο αιώνα».

■ **Ενας λόγιος του 20ού αιώνα λοιπόν, ο οποίος μέσα από τις αναμνήσεις, τις ημερολογιακές καταγραφές και τις εξιστορήσεις σας προβάλλει περίπου ως η χρυσή εποχή των νεοελληνικών σπουδών...**

«Θα έλεγα ότι το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα είναι η εποχή που ανδρώνεται η νεοελληνική φιλολογία, η εποχή που ψάχνει τις ρίζες της, που αναζητά εργαλεία για καλύτερη έρευνα, που δημιουργεί εκείνα τα έργα υποδομής (ευρετήρια, πίνακες λέξεων, βιβλιογραφίες) που θα κάνουν ευχερέστερη την ενασχόληση με τη φιλολογία. Υπήρξαν φωτισμένοι δάσκαλοι στα πανεπιστήμια, κυρίως στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, και βεβαίως μετά τη Μεταπολίτευση μπήκε η σύγχρονη λογοτεχνία στα σχολεία. Ως το 1950 η διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας στα σχολεία και στα πανεπιστήμια έφτανε ως τον Παλαμά. Μετά τη Μεταπολίτευση ο ποιητής του σχολικού βιβλίου δεν ήταν κάτι πεπαιγμένο αλλά

κάποιος που κυκλοφορούσε ανάμεσά μας».

■ **Σήμερα;**

«Σαφώς υπάρχει μια υποβάθμιση. Οι έδρες νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό δεν συντηρούνται, μεγαλόπνοα ερευνητικά προγράμματα δεν εκπονούνται πλέον... Η υποβάθμιση όμως δεν είναι μόνο αποτέλεσμα της οικονομικής κατάστασης στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα, σχετίζεται με τον διεθνή παραγκωνισμό των θεωρητικών σπουδών και τη γενικότερη αντίληψη που επικρατεί στις νέες γενιές "να κάνουμε κάτι πιο πρακτικό και πιο κερδοφόρο από τη φιλολογική έρευνα"».

■ **Ποίηση, κριτική και έρευνα συνυπήρξαν αρμονικά όλα αυτά τα χρόνια;**

«Η πρώτη ποιητική συλλογή μου κυκλοφόρησε το 1963. Οι *Επιστροφές* εκδόθηκαν δέκα χρόνια αργότερα. Οι ποιητικές συλλογές μου κυκλοφορούν με μεγάλες αποστάσεις μεταξύ τους. Αφενός η δουλειά μου στην υράπεζα, η μοιραία γνωριμία με τον Μάνο Χαριτάτο και η στροφή στη βιβλιογραφία, οι εβδομαδιαίες κριτικές στα "Νέα" ανέστειλαν τη συγγραφή ποίησης. Αφετέρου, παρότι θα μπορούσα να γράφω ένα ποίημα κάθε μέρα, για να κεντριστώ ποιητικά θα πρέπει να έχω ένα θέμα. Στο *Αλφαβητάρι* (1976) ήταν ο απόηχος της δικτατορίας και τα σκοτεινά χρόνια. Στο *Με δίχτυ τον άνεμο* (2015) τόποι και ζητήματα οικογενειακά. Δεν μπορώ να γράψω ένα ποίημα για την Ακρόπολη κι ένα άλλο για την Αγία-Σοφία, γι' αυτό και δεν υπάρχουν σκόρπια ποιήματά μου. Τώρα βρήκα κάποια θέ-

ματα που με ενδιαφέρουν και τα δουλεύω».

■ **Ποιο είναι το απόσταγμα της σχολαστικής επαφής με δύο κορυφαίους συγγραφείς της λογοτεχνίας μας, με το έργο τους και την πρόσληψή του;**

«Ο Καβάφης εξακολουθεί να είναι για μένα ένα πρόβλημα, δηλαδή πώς γράφτηκε αυτή η ποίηση σε μια γλώσσα περίεργη, μεικτή αλλά και τόσο δραστητική και τόσο σύγχρονη και μελλοντική, αν θέλετε, γιατί όλα τα θέματα που θίγει, όσο περνάει ο καιρός, αποδεικνύεται ότι έχουν διαχρονική ισχύ. Ο Σεφέρης είναι ο στοχαστικός, ο άνθρωπος ο οποίος βλέπει το παρελθόν, βλέπει και το σήμερα, αλλά κουβαλάει κι έναν πόνο μέσα του, ο οποίος, όσο ξέρουμε τουλάχιστον από τη νεοελληνική ιστορία, πρέπει να είναι γραμμένος στο DNA των Ελλήνων. Είναι περισσότερο λόγιος από τον Καβάφη, με την έννοια ότι οι πηγές του, οι αρχαίοι τραγικοί, τα μεσαιωνικά κείμενα, η νεότερη ιστορία και η σύγχρονη του ζωή είναι καλά χωνεμένα στην ποίησή του. Από τον Καβάφη δεν βγαίνει η ζωή που ζει, δεν μπορείς να ανασυστήσεις τη ζωή της Αλεξάνδρειας. Στον Σεφέρη, από τα ποιήματα, τις *Δοκιμές* και τα άλλα του κείμενα καταλαβαίνεις ποια ήταν η εποχή που ζούσε. Ο Καβάφης *φανταζόταν* μια ζωή που ήθελε να ζήσει ενώ στον Σεφέρη *φαίνεται* η ζωή που ζει. Δεν είναι τυχαίο που οι χρονολογίες στα ποιήματα στον Καβάφη παραπέμπουν τον αναγνώστη σε έναν χρονολογικό ορίζοντα ενώ ο Σεφέρης σπανίως βάζει χρονολογίες, και όταν το

Από τις υποσημειώσεις στις βιβλιογραφίες

■ **Η βιβλιογραφική σας δραστηριότητα πώς προέκυψε;**
«Από τα φοιτητικά μου χρόνια με ενδιέφεραν οι υποσημειώσεις καθώς και ο κολοφώνας του βιβλίου που έκρυβε έναν ολόκληρο κόσμο, μια μικρή κοινωνία ανθρώπων. Επί δικτατορίας είχα ξεκινήσει να κάνω μια μελέτη για τον Σεφέρη. Μετά τον θάνατό του έγιναν πολλά δημοσιεύματα, ήρθαν στην επιφάνεια πολλά κείμενά του που έπρεπε να δω και κάπως έτσι ξεκίνησε η *Εργογραφία Σεφέρη* που οδήγησε στα υπόλοιπα. Σήμερα η βιβλιογραφία είναι για μένα μια πεπερασμένη ιστορία. Από τη

στιγμή που έχουν ψηφιοποιηθεί εφημερίδες και περιοδικά, οι πηγές είναι πλέον προσιτές και η αποδελτίωση παλαιών εντύπων έχει γίνει ανώδυνη. Ταυτόχρονα, υπάρχει όλος ο κόσμος του Διαδικτύου όπου σηκώνω τα χέρια ψηλά. Πώς καταγράφεις τα δημοσιεύματα στο Internet; Βλέπω βιβλιογραφικές παραπομπές που μοιάζουν με μαθηματικές εξισώσεις. Η βιβλιογραφία περνάει σε άλλη φάση που πλέον δεν με αφορά και δεν μπορώ να εμπλακώ. Θα κυκλοφορήσει επιτέλους η *Βιβλιογραφία Σεφέρη*, μια αμαρτωλή ιστορία, μιας και την

έχω τελειώσει εδώ και δεκαπέντε χρόνια και, αν βρω χρόνο, θα ολοκληρώσω τη *Βιβλιογραφία Μανόλη Αναγνωστάκη*, που την έχω τελειώσει αλλά έχει κάποια κενά».

■ **Ποιες είναι οι αρετές μιας καλής βιβλιογραφίας;**
«Να είναι χρηστική και να δίνει άμεση πληροφόρηση στον αναγνώστη. Πέραν αυτών, έχω γράψει ότι στην παραδοσιακή έντυπη μορφή της προσφέρει και αναγνωστική απόλαυση, διαβάζεται σαν περιπετειώδες μυθιστόρημα, πίσω από τις παραπομπές "διαβάζεις" περιστασιακά και αντιδράσεις».

«Έχω την εντύπωση ότι για τους πιο πολλούς από τους συγγραφείς της εποχής μας – πέρα από το γεγονός ότι όλοι συγγραφείς έχουν την ιδέα ότι αυτοί είναι και κανένας άλλος κι ότι πρέπει να αναφέρονται πάντα, να προβάλλονται πάντα – η λογοτεχνία είναι ένα μέσο κοινωνικής προβολής και όχι αγωνία για το τι γράφουν και αν γράφουν σωστά. Μια παρατήρηση να κάνεις σε μια κριτική, σου λένε “την/τον έθαψες”. Μου το ‘χαν πει κατ’ επανάληψη».

■ **Η σύγχρονη κριτική είναι υγιής;**

«Εξαρτάται τι εννοούμε όταν λέμε κριτική. Υπάρχει η κριτική που ασκείται από εφημερίδες κυρίως και από περιοδικά που είναι κριτική των νεοεκδοθέντων βιβλίων, όπου νομίζω ότι το πράγμα πάσχει πολύ γιατί ο γνωστός γράφει για τον γνωστό. Υπάρχει και η κριτική που κρίνει αναδρομικά το έργο ενός συγγραφέα, και εκεί μπορεί κάποιος να δει θετικότερες όψεις, χωρίς πάλι να ξεφεύγουμε από το ότι ο γνωστός γράφει για τον γνωστό. Το ερώτημα είναι “αυτοί που γράφουν κριτική σήμερα γιατί τη γράφουν;”. Ευχαρίστως θα έγραφα κριτική, και μάλιστα πολυσέλιδη, αν υπήρχε χώρος, εφόσον πληρωνόμουν.

Έχω την εντύπωση ότι τα πιο νηφάλια κείμενα κριτικής είχαν γραφτεί στις *Εποχές* όταν και ο Στεργιόπουλος και ο Σινόπουλος και ο Αναγνωστάκης πληρώνονταν για αυτή τη δουλειά, με την έννοια ότι την έκαναν με κάποιο αντίτιμο και με κάποια σοβαρότητα που δεν επέτρεπε να είναι επεικείς απέναντι σε φίλους και γνωστούς. Ή η κριτική που έκανε ο Αναγνωστάκης στην *Κριτική*, ο οποίος και τον Τσίρκα είχε υποτιμήσει αλλά είχε το θάρρος της γνώμης του να το πει. Και βέβαια δεν μιλάω για την κριτική που γινόταν στην *Επιθεώρηση Τέχνης* με ιδεολογικά ή κομματικά κριτήρια...».

■ **Το χρονικό της ζωής σας κυκλοφορεί από τον Πατάκη, αναμένουμε σύντομα τη Βιβλιογραφία Σεφέρη από το Ίδρυμα Ουράνη και τις βιβλιοκρισίες στα «Νέα» από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη. Ξεκαθαρίζετε τα συρτάρια σας από εκδοτικές εκκρεμότητες για να αφοσιωθείτε σε κάτι νέο;**
 «Αυτό που ήθελα να κάνω κάποτε, και που τώρα μου ξαναήρθε η ιδέα, είναι να γράψω ένα μεγάλο βιβλίο με τίτλο, κατά τον Μπλουμ, “Ο κανόνας της νεοελληνικής λογοτεχνίας”».

κάνει τις σημειώνει κάτω από το ποίημα – και πρέπει να διαβάζονται μαζί με το ποίημα γιατί συνδέονται με συγκεκρι-

μένα ιστορικά ή προσωπικά γεγονότα».

■ **Πώς εκτιμάτε τη νεότερη**

λογοτεχνική παραγωγή που παρακολουθήσατε ως κριτικός στα «Νέα» τη δεκαετία του 1990;